

OLIV TA'LIM MUHITIDA PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK DIAGNOSTIKANING O'RNI

*Boltayeva R .A.
Bekmirzayev M.X.
JDPU o'qituvchilari*

Tayanch so'zlar: diagnostika, maqsad, guruh, tamoyil, fazilat, madaniyat, metod, natija, me'yor.

Ключевые слова: диагностика, цель, группа, принцип, качество, культура, метод, результат, стандарт.

Key words: diagnosis, goal, group, principle, quality, culture, method, result, standard.

Bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda kadrlar sifati, ularning faoliyatga moslashishi hamda amaliy ko'nikmalarini diagnostika qilish alohida o'rin tutadi. Bugungi kunda nafaqat ishlab chiqarish sohasida balki, ilmiy va ta'lim jarayonlarini ham dastlabki diagnostikasiz tasavvur qilish qiyin. Diagnostika deganda obyektning holatini aniqlash jarayoni nazarda tutiladi va yunon tilidan tarjima qilinganda "tan olish" degan ma'noni anglatadi. Diagnostika – tashxis obyektining xususiyatlarida normadan chetga chiqish holatini, xususiyatlarini aniqlash bo'yicha faoliyat natijasi sifatida baholanadi. Boshqa tomondan, diagnostika faoliyatining rivojlanishi diagnostikaning mohiyatini ilmiy bilish va yagona hodisani tan olish o'rtasida joylashgan bilishning maxsus turi sifatida paydo bo'lishiga olib keladi. Shunday qilib, diagnostikani talabalarga qo'yilgan malaka talabi hamda kompetentlik shartlarini tegishli yo'nalish, biror fan tomonidan belgilangan ma'lum bir sinfga mansubligi haqidagi xulosa sifatida qarash mumkin.

Diagnostik ma'lumotlar ob'yektning holati, uning normaga muvofiqligi darajasi va rivojlanish tendensiyalari to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Bu obyektни sekinlashtirish yoki tezlashtirish, uni yaxshilash yoki tuzatish uchun uning rivojlanish jarayonlariga samarali ta'sir qilish imkonini beradi.

Bunday sharoitda talabalarning kasbiy faoliyatga moslashuvini pedagogik qo‘llab-quvvatlash jarayonining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri pedagogik faoliyatdan oldin va yakunlovchi pedagogik-psixologik tashxis qo‘yish tartibi sifatidagi natijaviy xulosa (pedagogik diagnostika) bo‘ladi. Ilmiy adabiyotlarda psixologik-pedagogik diagnostika biror hodisasining mohiyatini ochib berishga qaratilgan bo‘lib, shaxsning individual psixologik xususiyatlarini aniqlash va o‘lchash maqsadlarini qamrab oladigan, yetarlicha to‘liq, o‘ziga xos tavsifga ega bo‘lgan amaliy faoliyatning tarmoqlangan va ko‘p funksiyali turi sifatida qaraladi.

O.V.Yeremkinaning ta’rifiga ko‘ra, psixologik-pedagogik diagnostika “ta’lim jarayonini optimallashtirish uchun talabalarning individual xususiyatlarini va bolalar jamoasining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini o‘rganishga qaratilgan baholash amaliyoti”dir [3]. Psixologik-pedagogik diagnostikaning o‘ziga xos xususiyati shundaki, u amaliy faoliyatga kiritilib, pedagogik o‘zaro ta’sir jarayonida talabalarni o‘zgartirish va ularning xatti-harakatlarini boshqarish maqsadlariga xizmat qiladi.

Bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlashda ularni o‘zgartirish va xatti-harakatlarini prognozlash, tafakkur va ta’limni boshqarish muammolari E.G.G‘oziyev [5], o‘quvchilarning aqliy faoliyatlarini rivojlantirish masalasi R.I.Sunnatovalar [3] tomonidan o‘rganilgan. Psixologik-pedagogik diagnostikada kasbiy faoliyatiga ta’sir qilishi kerak bo‘lgan shaxs yoki jamoaning fazilatlarini, individual xususiyatlari namoyon bo‘lishi to‘g‘risidagi xulosalarni shakllantirish asosiy o‘rinni egallaydi. Bunday tashxis obyektning holati va xatti-harakatiga ijobiy ta’sir omillari, muammoni bir butun sifatida qo‘yishning to‘g‘riligi (maqsadni, shartlarni belgilash) va uni hal qilish (pedagogik ta’sir usullarini tanlash va ularni amalga oshirish) diagnostikaning chuqurligi va ishonchliligiga bog‘liq.

Psixologik-pedagogik diagnostikani o‘rganilayotgan hodisalarning ichki mazmuniga chuqur kirib borish jarayoni sifatida qo‘yish pedagogik voqelik va pedagogik hodisalarni dialektik bilishning obyektivlik, tizimlilik, izchillik, komplekslik, murakkablik, harakatda o‘rganish, jamoada o‘rganish, o‘rganishning tarbiyaviy xususiyati va boshqalar kabi umumiy tamoyillariga asoslanadi. Mazkur tashxis jarayoni ya’ni, psixologik va pedagogik diagnostika bir vaqtning o‘zida sodir bo‘lmaydi va o‘qituvchidan (psixologdan) muayyan amaliy harakatlar ketma-ketligini talab qiladi, ular:

- diagnostika maqsadni belgilash;
- maqsadlarga asoslanib, shaxs yoki guruhni o‘rganish bo‘yicha aniq vazifalarni belgilash;

- shaxsning fazilatlarini yoki jamoaning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini o‘rganish uchun qo‘yilgan vazifalarni hal qilishga imkon beradigan diagnostika usullarini tanlash;
- psixodiagnostika talablarini inobatga olgan holda tanlangan metodlardan samarali foydalanish tartibini amalga oshirish;
- olingan natijalarni tahlil qilish, ularni shaxs yoki jamoa haqida allaqachon ma’lum bo‘lgan ma’lumotlar bilan taqqoslash;
- ma’lum bir yoshga xos bo‘lgan aqliy va intellektual rivojlanish ko‘rsatkichlari sifatida tushuniladigan me’yor bilan taqqoslash;
- psixologik-pedagogik fanlar ma’lumotlari, o‘qituvchining shaxs yoki jamoa haqidagi g‘oyalari; [4]
- olingan natijalarni sharhlash;
- diagnostik tekshiruv natijalarini talabalar va ular bilan ishlaydigan o‘qituvchilarga yetkazish [3].

Psixologik-pedagogik diagnostikaning mohiyatini, tamoyillarini, shuningdek uni amalga oshirish bosqichlari ketma-ketligini tushunish o‘qituvchiga (psixologga) pedagogik yordam ko‘rsatish muammosini samarali hal qilish imkonini beradi.

Oliy ta’lim muhitida pedagogik-psixologik diagnostika, talabalarning moslashuvini kutish muhim o‘rin tutadi [6].

Shaxsning moslashuv diagnostikasi amaliy psixologiyaning juda qiyin vazifalaridan biridir. Bu vazifa o‘qituvchilar, talabalar guruh rahbarlari uchun ikki baravar qiyin bo‘lib, ularning vazifalari talabalarning moslashuviga bevosita pedagogik yordam ko‘rsatishni o‘z ichiga oladi.

Pedagogik qo‘llab-quvvatlashni tashkil etish va amalga oshirish jarayonida oliy o‘quv yurtlarida talabalarning moslashuvi diagnostikasi predmetiga ko‘pincha quyidagilar kiradi:

- talabalarning moslashuv darajasi;
- moslashish jarayonlarining muvaffaqiyatiga ta’sir qiluvchi shaxsiy xususiyatlar, ma’lum bir shaxsning moslashish qobiliyati;
- moslashish jarayonining xususiyatlari;
- har xil turdagi moslashuv buzilishlari va boshqalar.

Tekshiruvning asosiy tamoyillari va usullarni tanlash diagnostika mavzusiga bog‘liq. Masalan, agar u ma’lum bir vaqtda moslashish darajasini o‘lchash uchun mo‘ljallangan bo‘lsa, unda talabaning hozirgi holatini diagnostikasi ikkita mezon bo‘yicha amalga oshirilishi kerak: ichki (ruhiy intrapersonal potensialni amalga oshirish darajasi, umumiy farovonlik, hissiy holat va

boshqalar) va tashqi (faoliyatning chiqish parametrlari, talabning mikro va makro muhit bilan integratsiyalashuv darajasi va boshqalar) [3].

Ijtimoiy amaliyot nuqtai nazaridan psixologik diagnostika muammolarini ko'rib chiqishning dolzarbligi:

1) jamiyatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning zamonaviy sharoitida pedagogik faoliyatni takomillashtirish vazifasi, xususan o'quv jarayonida talabalar va guruhlarining psixologik xususiyatlarini hisobga olish, ularning o'qishini sezilarli darajada yaxshilash;

2) o'qituvchilarning psixologik tayyorgarligi sifatiga qo'yiladigan yuqori talablar va uning jiddiy kamchiliklari, jumladan, o'qitiladigan psixologiya kurslari o'qitish va amaliyot o'rtasidagi zaif bog'liqlik, ularning o'quv jarayonining amaliy muammolarini hal etishga yetarlicha yo'naltirilmaganligi kabi omillar bilan belgilanadi.

Ta'lim jarayoni natijalarini baholash, bo'lajak mutaxassislarining kasbiy kompetentliklarini diagnostika qilish usullari ta'lim sohasida juda keng qo'llanilganligi sababli, ularni mahalliy amaliyotda qo'llashdagi yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatoliklarni eslatib o'tish lozim. Xususan, bular qatoriga:

- madaniy omilning ularning natijalariga ta'sirini tushunmaslik asosida xorijiy usullardan tanqidiy foydalanmaslik;
- usullarni ular o'lchaydigan narsalarni aniq tushunmasdan qo'llash; texnikaning nomiga, “yorlig'iga” ishonish, uning yaratilish tarixini tushunishga va u o'lchaydigan xususiyatlar haqida g'oyalarni rivojlantirishga harakat qilmaslik kabilarni keltirish mumkin.

Shunday qilib, o'rganilayotgan hodisalarga, shaxslarga statik yondashuv hamda shu asosda ravishda kategoriyali xulosalar chiqarish, kuzatuv natijalarini ilmiy bashorat qilishda alohida e'tibor qaratiladigan jihatlari mavjud. Maxsus ta'limning ahamiyatini tushunmaslik bilan bog'liq usullardan foydalanish ya'ni, psixologik ma'lumotga ega bo'lmagan holda qo'llash, yaratilgan vositalardan noprofessional tarzda foydalanish nafaqat psixodiagnostikani obro'sizlantirishga, balki subyektlarga bevosita yoki bilvosita zarar yetkazishga olib kelishi ham mumkin. Shu ma'noda oliy ta'lim muhitida pedagogik-psixologik diagnostikani samarali yo'lga qo'yish bo'lajak mutaxassislarining kasbiy faoliyat trayektoriyasini belgilab berishga asos bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Ijtimoiy psixologik treningdan praktikum. Mualliflar jamoasi. M.Abdullajonova va b. – Farg'ona, 2003 y.
2. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика К. Ингенкамп. Москва: Педагогика, 1991. 240 с.

3. Psixologicheskaya diagnostika detskogo razvitiya (rukovodstvo polzovatelya i kartochniy instrumentariy). Pod red. R.I.Sunnatovoy. Moskva-Tashkent: ITD «SMI-AZIYA»-Izdatelstvo jurnala «San'at», 2008.-160 С

4. Po'latov Sh. Ta'lim muassasalarini ilmiy-metodik boshqarish texnologiyasi. T. 2012.

5. G'oziyev E. Psixologiya. –T.: «O'qituvchi», 1994. -508 b. Hayitov O.E., Lutfullayeva N.X. « Psixodiagnostika va amaliy psixologiya ». - T. 2005.

6. www.psychology-online.net/docs/practicum1.html

РЕЗЮМЕ

Pedagogik-psixologik diagnostikani o'rganilayotgan hodisalarning mazmun-mohiyatini anglash, pedagogik voqelikni dialektik bilishning obyektivlik, tizimlilik, izchillik, murakkablik, harakatda va jamoada o'rganishning tarbiyaviy xususiyati kabi umumiy tamoyillariga asoslanadi. Maqolada Oliy ta'lim muassasalari pedagogik jarayon muhitida talabalarning pedagogik-psixologik portretini yaratish asnosida mutaxassislikka yo'naltirishning ahamiyati xususida fikr yuritiladi.

РЕЗЮМЕ

Педагогически-психологическая диагностика базируется на общих принципах объективности, системности, последовательности, комплексности, образовательного характера обучения в действии и в коллективе, понимании сущности изучаемых явлений, диалектическом познании педагогической действительности. В статье размышляет о важности ориентации на специализацию в процессе создания педагогико-психологического портрета студентов в условиях педагогического процесса ВУЗа.

SUMMARY

Pedagogical-psychological diagnosis is based on the general principles of objectivity, systematicity, consistency, complexity, the educational nature of learning in action and in a team, understanding the essence of the studied phenomena, dialectical knowledge of pedagogical reality. The article reflects on the importance of orientation to specialization in the process of creating a pedagogical-psychological portrait of students in the environment of the pedagogical process of higher education institutions.